

РОЗДІЛЕНІ ПОЛІТИЧНИМИ КОРДОНАМИ І ВОЄННИМИ МЕЖАМИ МІСТА УКРАЇНИ

Закутинська І.І.

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та природознавства
Прикарпатського національного університету імені Василя
Стефанюка
zakutynskairina@gmail.com*

Сливка Р.Р.

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та природознавства
Прикарпатського національного університету імені Василя
Стефанюка
romanslyvka@i.ua*

Розділені міста – це міські поселення, які розташовані у прикордонних регіонах і внаслідок делімітації кордону, проведення адміністративної межі чи у результаті встановлення тимчасової договірної лінії розмежування між ворогуючими сторонами збройного конфлікту утворюють чи утворювали в минулому дві прилеглі одна до одної відокремлені поселенські структури, які знаходяться під юрисдикцією двох суміжних держав, квазідержавних чи адміністративно-територіальних утворень. Часто у свідомості місцевого населення розділені у минулому простори можуть сприймаються як єдина урбосистема, яка зберігає тісні соціально-економічні зв'язки. Ступінь зв'язаності розмежованих частин таких міст залежить від прозорості державного кордону. Вона ж у значній мірі залежить від характеру відносин між сусідніми державами, що описуються у категоріях «союзницькі», «дружні», «нейтральні», «упереджені» чи «ворожі».

У світі існують численні приклади розділених державними кордонами міст. На тематичній конференції «Поділені острови, поділені міста», що відбулася у Варшаві в 2019 році організаторами було запропоновано 34 приклади розділених кордонами міст Європи. Під час її роботи нами було запропоновано доповнити даний перелік прикладами з України, а саме: 1) м. Солотвино – м. Сигіт Мармароський (Румунія); 2) м. Могилів-Подільський –

м. Атаки (Молдова); 3) смт. Мілове – смт. Чертково (Росія); 4) м. Золоте (мікрорайони Золоте-1, ...-2, ...-3,-4) і мікрорайон Золоте-5 (Луганська область – Окуповані райони Луганської області). Низка міських поселень України були розділеними у минулому, як наприклад: пара Волочиськ (Хмельницька обл.) і Підволочиськ (Тернопільська обл.) з 1918 по 1939, або ж Сокаль і Жвирка (Львівська область) – з 1945 по 1951.

Щодо розділених міст Європи і України, то тут пропонуємо виокремити два основні типи: 1) власне розділені міста (Єрусалим до анексії Ізраїлем в 1967 р.), чи, наприклад, Рим із анклавом у вигляді держави Ватикан, які виникли із єдиного урбаністичного ядра; 2) розділені сусідські міста, подвійні міста (від англ. *twin-cities*), потрійні міста (від англ. *tri-cities*). Вони могли виникнути: 1) у якості хінтерленду великого урбаністичного ядра; 2) паралельного містотворення у двох і більше центрах. У першому випадку ядро містотворення розташоване в одній державі, штаті (області, провінції і т.д.), натомість окремі виробничі, поселенські і обслуговуючі зони знаходяться в іншій державі, чи адміністративно-територіальній структурі. Класичним прикладом є Нью-Йорк, який є ядром урбаністичного зростання для розташованих у штаті Нью-Джерсі міст Ньюарк і Нью-Джерсі. Ще у «Словнику загальногеографічних термінів» Д. Стампа знаходимо визначення для частини відмежованої державної кордонами від ядра міської структури – *аусланд*. Аусланд (від нім. *ausland*) – дослівно чужина, зарубіжна країна, заграниця. У географічному сенсі – розташування на чужій території [1, с. 97]. У згаданому словнику наводиться сформульоване раніше (1947 р.) визначення т.зв. «умланду», дане Ф.А. Штільгенбауером, що описує м. Детройт середини ХХ ст.: «Частина міського умланду (Umland) [сфера впливу міста, що тяжіє до нього], яка знаходиться в межах іншої держави. Частина детройтського умланду знаходиться в Канаді» [2, с. 215]. «Аусланд» виникає в прилеглому прикордонному регіоні паралельно із стрімким соціально-економічним розвитком урбаністичного ядра, свого роду географічного атрактора. Так сталося у випадку згаданого Детройта, Торонто і багатьох інших міст Північної Америки, швейцарського Базеля і його пригородів у ФРН, а також китайських Гонконгу і Шеньчженя. У окремих випадках сьогоднішній «аусланд» міг існувати в якості частини єдиної урбосистеми до появи державного кордону, як це і було у

випадку Сигота Мармароського на лівому березі р. Тиси та виробничих поселень солекопів Слатіна (Фалуслатіна) та Слатінські Доли (Акнаслатіна) на правому березі річки. Делімітація вдовж серединної лінії Тиси спочатку чехословацько-румунського (1918 р.), а пізніше радянсько-угорського кордону (1945 р.) обумовили поступове відчуження розташованих в Україні і Румунії поселень. В іншому випадку, успадковані межі феодальних володінь диктують унікальну конфігурацію державного кордону бельгійсько-нідерландського анклавного комплексу Баарле з його химерним поділом міського простору.

За ступенем сталості відокремлених структур пропонуємо розрізняти: 1) сталі розділені урбаністичні структури, які розмежовані кордонами, що проведені згідно міждержавних угод (Рим-Ватикан, естонська Нарва – російський Івангород, естонська Валга – латвійська Валка і т.д.); 2) тимчасові розділені урбаністичні структури, що розмежовані лінією протистояння (Золоте – Золоте-5), буферною демілітаризованою зоною (Нікосія – Розділена миротворчим контингентом ООН на частину, що контролюється Республікою Кіпр і Турецькою Республікою Північного Кіпру).

Якщо у першому випадку комунікаційна, фільтраційна і роз'єднувальна функції кордонів збалансовані, то у другому випадку – на перше місце виходить обмежувальна функція ліній припинення вогню, чи конфронтації, а також відносно сталих демілітаризованих зон. У окремих містах ми є свідками жорсткого і фізично вираженого територіально-політичного структурування простору унаслідок воєнних конфліктів і миротворчої діяльності – як, наприклад, у випадку Сараєво чи Єрусалима. Фортифіковані кордони у межах міст стають туристичними брендами в ФРН (Чекпойнт Чарлі у Берліні), Північній Ірландії (сегреговані етнорелігійні квартали у Деррі, Північна Ірландія). Унікальним прикладом, коли туристичний об'єкт створено для популяризації політичних цінностей і прагнень населення Палестинської Автономії, що оточена бетонною стіною безпеки, є готель-музей "Walled-Off" (англ. "відгороджений"). Він створений у Віфлеємі у 2017 легендарним художником стрит-арту Бенксі [3].

Місто Золоте упродовж війни 2014-2020 років стало українським еквівалентом кіпрської Нікосії. Мікрорайон міста Золотого – Золоте-5 – опинився під контролем бойовиків ОРЛО. Саме ж Золоте в минулому розвивалось як частина міської

агломерації м. Первомайська, що також, станом на 2020 рік, знаходиться на невідконтрольній уряду території. У свою чергу, Первомайськ із Золотим, Гірським, Новотошківським є складовими елементами більшої Алчевсько-Кадіївської агломерації.

Селища міського типу – Мілове і Чертково – є яскравим прикладом подвійних міст, що синхронно розвивалися по дві різні частини Південно-Східної залізниці. Саме тут, росіянами у 2018 р. споруджено сітчастий високий паркан по середині колись спільної вул. Дружби Народів. Тепер городяни живуть не тільки у будинках із парною і непарною нумерацією, двох державах і різних часових поясах, а у двох уявних просторах, що формуються конкуруючою державною пропагандою. Отже, російсько-українська війна робить кордон все менш прозорим для перетину, а міста і їх мешканці все більше віддаляються одне від одного.

Отже, суспільно-географічне дослідження розділених міст є перспективним напрямком дослідження, у ньому переплітаються методологічні підходи урбаністики, лімології, адміністративної, етнополітичної, імажинальної географії та географії конфліктів. З'являється можливість краще пояснити формування спільних і відмінних рис в прикордонних урбопросторах під впливом політичних взаємин – мирних і конфронтаційних. Пояснити, яким чином уявні і цілком реальні фізичні, політичні і воєнні кордони можуть поєднувати і розділяти прилеглі одне до одного міста.

Література:

1. Словарь общегеографических терминов. Т.1. – М.: Прогресс, 1975. – 407 с.
2. Stilbenbauer F.A. Detroit's Expansion into the Umland.... // Papers of the Michigan Academy of Sciences. – 1947. – № 33.
3. Сливка Р.Р. Розвиток туризму в регіонах заморожених конфліктів: політико-географічний аспект / Р.Р. Сливка // Сучасні проблеми розвитку туризму в Україні: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 16-17 травня 2019 р.) — Львів, 2019. – С. 31–38.